

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 38.

Lördagen den 20 September

1873.

Röster från Amerika om utvandringen.

De tre sista årens goda skördar hafva lugnat sinnena med afseende på den folkförlust som den årliga utflyttningen, särdeles till Amerika, tillskyndar vårt samhälle, och då vid årets riksdag en välment motionär föreslog att hvarje man och qvinna vid fylda sjutton år som önskade lemna Sverige och icke kunde styrka sin fattigdom skulle till svenska staten betala, den förre 100, den senare 50 rdr riksmünt såsom ersättning till statsverket för den vård, uppfostran och skydd de af staten åtnjutit under sin barndom, mötte detta förslag knappast någon uppmärksamhet, men åtminstone alldeles icke något understöd. Helt annat var det intresse hvarmed utvandringsfrågan för några år sedan betraktades af folkrepresentationen. Antalet emigranter hade under inflytandet af 1867, 68 och 69 årens missväxter för det sistnämnda året uppgått till nära 40,000 personer, och ännu innan denna höga siffra blef bekant, hade en mängd motionärer i Andra kammaren väckt förslag om sådana åtgärder hvarigenom efter deras föreställning emigrationen skulle betydligt motverkas. Man föreställde sig att hvar och en från riket utflyttande person skulle kunna åläggas att innan resan företoges sörja för kvarlemnade familjers bergning, så att dessa icke fölle kommunernas fattigvård till last, att konventioner med främmande makter, särdeles med Nordamerikas förenta stater,

borde iugås, hvarigenom utvandrare, som icke fullgjort förenämnda åliggande, skulle kunna återfordras; man ville äfven stadga stränga straff för sådana personer hvilka i egenskap af utvandringsagenter för sin egen vinning förledde personer att öfvergifva fäderneslandet, och man tänkte sig att svenska staten skulle kunna tillgodogöra sig den vinst för utvandrarens öfverförande till bestämmelseorten hvilken nu går i utländingars händer. Utom dessa mer eller mindre prohibitiva yrkanden i frågasattes äfven i utvandrarnes eget intresse vissa garantier mot svek och bedrägerier å emigrantvärfvarnes och agenternas sida, samt mot de olyckor hvilka ofta inträffade i följd af bristande rymlighet, sjö duglighet, proviantering och i öfrigt ändamålsenlig inrättning hos de fartyg som vanligen befordrade utvandrare. Som emellertid kongl. maj:t då nyss förut, nemligen den 5 februari 1869, utfärdat förnyad förordning om hvad som bör iakttagas med afseende på utvandrarens fortskaffande till främmande verdensdel, hvarigenom den brist i lagstiftningen som närmast föranledt motionerna ansågs vara i de väsentligaste delarne afhjelpat, ledde framställningarna icke till något riksdagens beslut. Lika litet lyckades det en annan motionär att vinna bifall för en framställning af till en del motsatt syfte, nemligen att riksdagen skulle bereda tillfälle för regeringen att genom

fosterländskt sinnade, upplyste och verk-
samma agenter bringa ordning och sam-
manhang i utvandringen från Sverige till
Norra Amerika, samt förskaffa närmare kä-
nedom om de för svenska nybyggens an-
läggande lämpligaste trakter, äfven som an-
gående den verkliga belägenheten af våra
i dessa trakter bosatta landsmän. Riks-
dagen fann det oförenligt med statens verk-
liga intresse att vidtaga särskilda åtgärder
för befordrande af utvandring; den ansåg
att den ifrågasatta undersökningen icke
skulle lemna någon synnerlig ledning för
de utvandringslystnes omdöme, men der-
emot ådraga statsmakterna ett moraliskt
ansvar, hvilket sannolikt icke skulle kunna
på ett tillfredsställande sätt mötas; och
hvad särskildt beträffade omsorgen för ut-
vandrarne säkerhet, så funnes utom den
ofvan nämnda kongl. förordningen i konsuls-
stadgan en föreskrift för konsulerna att gå
svenska undersåtar med råd och bistånd
till handa, så ofta dessa embetsmäns åtgärd
i sådant afseende äskades. Med ett ord,
man syntes vara öfverens, att om också
den stora utvandringen var att beklaga, kunde
staten dervid ingen ting göra, vare sig för
att hindra eller ordna och leda den samma.

Under de efterföljande goda år inskränk-
tes också betydligt antalet af dem som
lemnade fädernejorden; 1870 sjönk det ned
till hälften eller omkring 20,000 personer,
1871 nedgick det ytterligare till omkring
17,000, och ehuru uppgifterna för sistlidet
år ännu icke äro officiellt bekanta, hafva
vi, enligt välvilliga meddelanden som vi en-
skilt haft den fördelen att mottaga, anled-
ning att uppskatta hela antalet af utvandrare
till i det närmaste 14,900 personer. Den-
na siffra har ingen ting fasaväckande; man
har på den allra sista tiden icke hört om
några olycksfall eller synnerligt upprörande
lidanden som träffat utvandrare, och rikets
folkmängd fortfar att stiga i en pro-
portion som visserligen icke är i och för
sig sjelf hög, men dock mer tillfredsställande
än den på länge varit. Allt detta gör att
den stora allmänheten småningom lärt sig be-
trakta utvandringen såsom en naturlig sak,
hvilken icke står att förekomma, och som,
äfven om man icke utan vemod kan se
skaror af landets inbyggare öfvergifva sina
gamla hem, dock icke heller alldeles sak-
nar sina fördelar, nemligen så vidt som
konkurrensen om arbetstillfällena derigenom

minskas, och de kvarblifvandes arbete på
samma gång får ett högre värde. Utvan-
dringen medför äfven direkta fördelar, så
länge som den håller sig inom tillbörliga
gränser; det är genom denna oupphörligt
fortgående ström af in- och utflöden som
nationerna uppfriskas, ensidigheterna bort-
nötas och känslan af deras inbördes sam-
manhang upprätthålles; utvandringen synes
i detta sista afseende vara bestämmd att på
frivillighetens väg utföra allt det nyttiga som
afsågs med 1600-talets stora politiska kolo-
nisationer, men utan det upprörande tvång
och de rysliga lidanden hvaraf dessa stats-
företag icke sällan voro åtföljda. För den
enskilde, som mer eller mindre genom eget
förvällande kommit i ett tillstånd hvilket
blifvit för honom outhärdligt, är det en
utomordentlig välgerning att kunna få bryta
med sina föregående, öfvergifva en luft-
krets som genom olyckor eller samvetsföre-
bräelser blifvit honom qvaf, och under
nya förhållanden, utan tryckning af de bör-
dor som förut besvarade honom, börja
en alldeles ny tillvaro. Det behöfs likväl så-
som föranledning till en väl befogad ut-
vandring icke alltid motgångar eller brotts-
lighet; det fins hos många individer en
naturlig, frisk företagsamhetsanda, för hvil-
ken den gamla verdens strängt buadna
förhållanden icke erbjuda tillräckligt utrym-
me. För sådana menniskor är utbytet af
boningsplatser lika nödvändigt som flytt-
foglarnes färder: de trifvas ej i öfvercivili-
serade samhällen, der de tycka sig ingen
ting hafva att göra, men på en ny jord,
bland mindre odlade folkraeer, äro de sjelf-
skrifne såsom industriella eller politiska
ledare och utveckla till eget och andra
bästa en kraft, som i de gamla omgifnin-
garna endast skulle hafva förtärt sig sjelf.
Det gamla vikingalynnet är ännu icke all-
deles försvunnet från vårt folk, och tid
efter annan utflyga från våra nejder unga
örnar, som föra civilisation, samhällsord-
ning och företagsamhet till de aflägsna trak-
ter dit de styra sin kosa. Men för att
utvandringen skall gifva goda eller åtmin-
stone dragliga resultat, måste den icke blif-
va ett verk af blotta slumpen. Statsmak-
terna hafva dermed föga eller ingen ting
att beställa, men nycken och okunnigheten
ännu mindre, och motivet för utvandring
måste vara mindre känslan att hafva miss-
lyckats här hemma, än en på någorlunda

förnuftiga grunder bygd förvisning att lyckas bättre på det ställe dit man tänker sig. Om det i någon angelägenhet fordras kunskap och själfpröfning, så är det väl när man står i beredskap att upprycka sin varelses rötter ur den mark der de hittills haft sitt fäste och omplantera dem i en alldeles ny jordmon. Det hjälper icke att afråda, än mindre att skrämma, såsom den välmenta inskränktheten så ofta och så fruktlöst försökt. Hoppet är alltid starkare än fruktan: hvarje missöde eller motighet här hemma framstår med den nakna verklighetens hela förkrossande tyngd, under det att idel angenäma utsigter hägra från det främmande landet, emedan afståndet dämpar allt det kantiga, ledsamma och motbjudande i dess förhållanden. Det är således icke värdt att söka afskräcka de utvandringlystne med öfverdrifna skildringar af alla de besvär och vidrigheter de gå till mötes; man gör dem en långt bättre tjänst med att säga dem den enkla och rena sanningen, så långt nemligen denna sanning låter sig med säkerhet utronas.

Den procent af svenska utvandrare som vänder sig åt andra håll än Nordamerikas förenta stater är så ringa att den icke behöfver tagas i betraktande, och troligen tänker ingen på den långa och äfventyrliga färden till Australien, Kina, Indien eller Kaplandet, utan att förut hafva gjort sig väl reda för sina utsigter till framgång. Med Amerika är det ett annat förhållande; så många tusental af våra landsmän samt af våra skandinaviska grannar äro nu mera bosatta i de norra och vestra unionsstaterna, att Amerika af dem som af en eller annan anledning önska att lemna fädernes jorden knappast anses så som ett helt och hållet nytt land. Dessa invandrare bevara såsom det tyckes nästan bättre än invandrare från något annat europeiskt land sin nationalitet, sina seder och språk, och Gustaf Adolfs stora plan till en svensk stat i Amerika synes vilja gå i fullbord, ehuru icke vid Delaware. Det är ingen obetydlig litteratur af tidningar, tidskrifter och böcker som alstras af och för svensktalande personer i Amerika, och antalet är ständigt i tillväxt. Det är i sanning glädjande att se, huru troget dessa Sveriges barn bevara minnenä från sitt hemland; i många och till en del ganska stora församlingar förättas gudstjensten på svenskt språk och

efter svensk ritual, psalmerna som sjungas äro ur vår egen psalmbok, andakts- och undervisningsböckerna de samma som våra, och med hvilket outröttligt deltagande dessa på andra sidan verldshafvet omplanterade svenska menigheter följa hvad som föregår i det gamla samhället, kan slutas redan af dessa församlingars åtgärd att sända en af sina själasörjare till att öfvervara det nu pågående svenska kyrkomötet och taga noggrann kännedom om dess förhandlingar. Det är klart att den andliga gemenskapen närmast upprätthålles på det religiösa området; stora massor i Sverige tryckta undervisnings- och uppbyggelsekrifter öfversändas snart sagdt hvarje vecka till Amerika, men den intellektuella förbindelsen inskränker sig icke härtill, och afsättningen för allmän svensk litteratur i Amerika är i oupphörligt tilltagande.

Under sådana förhållanden kan det biligtvis fordras att vi å vår sida med stegrad uppmärksamhet följa våra landsmäns öden i det nya hemlandet. Vi sakna dertill icke tillfällen: flere ganska goda tidningar utgifvas nu mera på svenska språket i Amerika, och ett särskildt organ har till och med i vårt eget land blifvit uppsatt, för att i sin mon bidraga till upprätthållandet af den intellektuella förbindelsen mellan dem som äro hemma och borta. På detta sätt bör småningom kunna spridas en omfattande och pålitlig kännedom om amerikanska förhållanden till dem som ämna utvandra sjelfva eller dertill uppfostra sina barn. Den förberedelse som erfordras för en lycklig utvandring är af två slag. Vi hafva redan vid föregående tillfällen haft anledning att erinra om giltigheten, äfven hvad utvandringen beträffar, af den statsökonomiska grundsats som lärar oss att det är fördelaktigare att utföra sina handelsvaror i högt förädladt skick än att afskeppa dem såsom skrymmande råämne af lägre försäljningsvärde. Det kostar lika mycket att komma öfver verldshafvet för den skickliga handverkaren som för den råa daglönaren, men den förre har ojemförligt lättare att få sina reskostnader betalda än den senare, emedan det är en oundviklig följd af de stora mekaniska uppfinningarna, att det menckliga arbete som endast afser att frambringa rå naturkraft oupphörligt undanskjutes af maskinkraften, under det att det odlade arbetet, hvartill

skicklighet förvärfvas genom särskild uppfostran, gör anspråk på en allt högre och högre ersättning. Följden blir således den, att i samhällen med så hastig utveckling som Amerika de personer som ega endast ringa eller högst medelmåttig arbetsduglighet hafva svårare än här att taga sig ut, men deremot de verkligt öfverlägsne kunna göra en större och hastigare lycka. Den som bereder sig på utvandring bör således i första rummet söka förvärfva de insigter och den arbetsskicklighet han har af nöden för att med fördel göra sig gällande i det nya landet, men han behöfver också allmänna insigter om de förhållanden i hvilka han går att inträda. Det är emellertid endast med detta senare slaget af kunskaper vi på detta ställe hafva att sysselsätta oss.

Sådana upplysningar som för den svenska utvandrararen äro mest oundgängliga kan ingen bättre meddela än den svenska pressen i Amerika, och de derstädes utkommande svenska tidningarna hafva denna sommar flitigt sysselsatt sig med utvandringsfrågan, hvartill de haft så mycket mera anledning, som deras spalter varit öfverfulla med anbud på jord, företrädesvis ställda till svenska åkerbrukare. Särskildt har den i Chicago utkommande tidningen *Gamla och nya Hemlandet* på ett ganska förtjenstfullt sätt behandlat denna angelägenhet. I sitt nummer för den 12 augusti har den uppvisat utvandringens följder för Amerika, och särskildt försökt att visa hvilken nytta eller skada den medfört för den skandinaviska halfön. Det nekas icke att »Amerikafebern» dragit betydliga arbetskrafter ur de förenade konungarikena, men den europeiska nordens länder hafva ofta befunnit sig i en sådan ställning, att en afledning af den arbetssökande befolkningen varit dem till nytta. Den poetiska känslan bjuder modren Svea att behålla sina söner och döttrar omkring sig, men få äro de föräldrahus der barnen ständigt kunna stanna hemma, och de utvandrare som på fördelaktiga vilkor få tjänst hos främlingarne äro icke derföre förlorade för sitt moderland. Huru starkt deras kärlek äfven i det nya landet fasthänger vid fädernas jord, säges det, är synbart på tusende sätt, men framstår märkbarast genom jernförelse. Om man frågar en tysk eller en fransman efter någon af deras nationalitet som återvändt

till Europa, svaras det att han rest öfver till Tyskland eller Frankrike, men om svensken heter det oföränderligt att han har rest *hem*. »Och hem gå också förr eller senare en stor del af de dugligaste och de bäste, för att icke nämna att tusenden, hvilka aldrig återvända, lefva till sina dagars slut i den förhoppningen att omständigheterna dock en gång må sätta dem i tillfälle att finna den sista hvilan i den moderliga svenska jordens sköte. Onyttig är denna kärlek ingalunda. Mången nykomling, som eljest skolat duka under af medellöshet och brist på yrke, har blifvit räddad af hjälpsamma händer och hjertan, hvilka med den nödstälde egde intet annat gemensamt än fosterland och språk. Missväxten i Sverige för sex år sedan och uppresandet af Harald Hårfagers monument i Norge framkallade praktiska bevis på sinnesstämningen hos de utvandrare mot land och folk der hemma. Hvem kan räkna de enskilda prof derpå som hvarje dag skådar och hvarje post öfverbringa?»

På den klagan som här ofta varit hörd deröfver att utvandrarne medföra till det främmande landet en större eller mindre del af sin kapitalförmögenhet hafva vi för egen del aldrig lagt synnerlig vikt. Men för dem som derpå fästa mer afseende än vi kan det vara lugnande att höra hvad en väl underrättad person, som skriver i Amerika, derom har att berätta. Det är ingen fara för underskattning, säger han, om man antager att de svenska utvandrarne i medeltal vid sin landstigning i Amerika innehafva vardera 100 rdr i penningar, utom ett litet förråd af bosättningsartiklar. Uppgår nu deras antal årligen till 10,000, så tillegnar sig Amerika under samma tid 1,000,000 rdr i penningar, men i vederlag mottager Sverige allt hvad som derifrån sändes till vänner och anhöriga i hemlandet. Och Skandinaviska kreditbolaget, på hvilka de flesta vexlarne äro utställda, skulle kunna upplysa, att det sammanlagda beloppet af dessa remisser icke går mycket under de summor som härifrån utföras. Hvad utvandrarne sjelfva beträffar, så nekas icke att tusenden blifvit svikna i sina förhoppningar, och att rykten fjerran ifrån hörda vid skärskådande på stället befunnits tomma och bedrägliga. Antalet af skandinaviska utvandrare som i Amerika förvärfvat anseende rikedomar är ingalunda

stort; men flere af dem hafva der bragt sig upp till välstånd än de som proportionsvis på samma tid i hemlandet arbetat sig upp till en oberoende ställning. Jordbrukarne i de vestra staterna hafva liksom handtverkarne i de östra nästan alltid sett sin flit, redbarhet och omtanke belönda med framgång och förkofran. I Amerika, så som öfver allt, inträffa motgångar, men våra landsmäns medfödda ihärdighet har sällan deraf låtit sig öfvervinnas, och de fall när någon som utvandrat utan öfverdrifna förväntningar, men med frisk vilja och någorlunda arbetsduglighet, haft grundad anledning att klaga öfver sitt öde, äro lätt räknade. Utan tvifvel har det varit en vinst för den yrkesskickliga och driftiga arbetaren att han kunnat ställa sin kosa dit, och tillfället är ännu öppet för många generationer, ty Förenta staterna hafva, ehuru antalet af deras invånare under 100 års tid blifvit mer än tiodubladt, ännu endast fjerdedelen af den befolkning hvilken deras fruktbara jord beräknas kunna med lätthet rymma och underhålla. Endast må hvar och en väl akta sig för att bortbyta medelgoda men säkra utsigter till bergning i hemlandet mot mera lysande men också mera tvifvelaktiga i det främmande. Det är sanning i det gamla ordspråket att en fogel i handen är bättre än två i skogen.

Men framför allt är det angeläget att den som bereder sig på utvandring tar sig väl till vara, så att han icke faller i händerna på suikna och samvetlösa agenter, hvilka missleda hans omdöme och gifva honom aldeles oriktiga föreställningar om dagspenning och lefnadskostnader. Huru vinstgifvande detta yrke är, derpå hafva de svensk-amerikanska tidningarna lemnat åtskilliga anmärkningsvärda exempel, och vi sågo nyligen berättadt, att en beryktad värfvare af unga qvinnor, hvilken för tillfället skall uppehålla sig i fäderneslandet, sjelf uppgifvit sin förtjenst på sin sista hvita slafkast till 6,000 dollar; han hinner afhemta fyra sådana om året.

I ett senare nummer, för den 19 augusti, innehåller *Hemlandet*, särskildt med afseende på de faror som genom agenternas bedrägliga förespeglingar och nykomlingarnes allt för stora lättrogenhet kunna uppstå för de senare, en artikel kallad »En blick på våra, de äldre utvandarnes, skyldigheter mot de nykomne, emot vårt adoptivland och emot

vårt fädernesland.» Vi anse denna artikel af så stor betydighet att vi önska den spridd till en så stor allmänhet här hemma som möjligt; vi aftrycka den derföre i dess helhet, och vi anhålla vänligast att rätt många af våra landsortstidningar ville hjälpa oss att göra den bekant. Den har följande lydelse:

»Ingen ting här nere är obetingadt, oblandadt godt. Då vi i en föregående uppsats visat att emigrationen och dess verkningar äro i allmänhet nyttiga och välgörande för så väl individerna som samhällena, är dermed ingalunda sagdt, att denna nytta saknar all motvigt i skadans vågskål. Ty värr finnas flere sådana motvichter, ehuru de sammanlagda äro allt för lätta att åstadkomma balansens rubbning från sin lutning åt nyttans sida.

Största delen af den skada och harm hvilken vederfares dem som medelbarligen eller omedelbarligen beröras af utvandringen förorsakas af de artificiella medel dem suikenhet och personliga beräkningar på vinst tillgripa för att fylla sin pung. Samvetlösheten å ena och godtrogenheten å andra sidan äro helt enkelt häpnadsväckande. Det är icke möjligt annat än att somliga bland de många hvilka, efter att hafva tillbringat åratals i Amerika, återvänt hem skola hafva gjort kunnigt för de hemmablifne att jemväl i detta land fördelarnes dagar åtföljas af olägenheternas skuggor. Det är utom allt tvifvel att hvarje med sundt förnuft begåfvad menniska som någonsin tänkt på utvandring dervid jemväl tänkt på de svårigheter hvarmed man af naturnödvändighet hade att kämpa bland ett främmande folk, hvars seder, hvars språk och hvars arbetsmetoder man hade att inlära för än man kunde blifva fullt nyttig för sig sjelf. Och likväl! Låt en af dessa emigrantvärfvare, hvars själ ligger i plånboken och hvars vältalighet flyter ur girighetens grumliga källa, — låt honom i tal eller annons uppduka de orimligaste fabler, och hoptals af folk hänger sig fast vid hans försäkringar och tror hans löften fastare än många af samma hopar tro på den apostoliska bekännelsen. För dessa herrar värfvare är det en småsak att förkunna, huru som emigranten, då han först sätter sin fot på amerikansk jord, omringas af hundradetals infödingar, hvilka slitas om att få gifva honom arbete mot en

dagslön af 10 till 12 riksdaler; — huru som tjogetals landsmän infinna sig vid landningsstället försedda med hästar och vagn, för att täfla om äran att få gästfritt upptaga nykomlingen i sina hus och behålla honom ju längre dess bättre; — huru som arbetet endast räcker några timmar om dagen och då består i att stå bredvid eller sitta på en maskin för att se på huru flitig denna är, hvarefter resten af tiden egnas åt nöjen och förströelser; — huru som tjänsteflickan i Amerika är ingen ting annat än sin matmoders sällskapsmamsell, hvars skyldigheter inskränka sig till att vara elegant klädd, må väl, göra visiter och för denna sysselsättning uppbära tio å tolf riksdaler i veckan; — huru som här i landet ingen klass-skilnad finnes, utan herren och drängen, frun och pigan, sitta vid samma bord, åtnjuta lika uppmärksamhet och inbördes lefva på den strängaste jemlikhetsfot; — och huru allt hvad man företager sig genast realiserar penningar i högar, på samma sätt som allt hvad sagans Midas vidrörde förvandlades till guld. Men att de som låta narra sig af de välbetalda lockfoglarne skola vid sin resas mål finna sig oangenämt öfverraskade, är en själfklar sak. De väntade arbetsgifvarne låta icke se sig, och det fordras icke sällan en lång tids möda af vänner och bekanta för att skaffa nykomlingen något som helst göromål. De gästfria landsmännen bestå af två till tre »emigrantrunnare», hvilka, af klingande skäl, äro angelägna att föra så många de kunna till hvarjehanda nästen, der »gröngyllingarne» plockas in på bara benen. Arbetet, då sådant ändtligen erhålles, pådrifves med all makt och är, till följd af klimat och diet, fullt lika tröttande på tio som det i fäderneslandet varit på fjorton timmar, oanmärkt hvad en hvar förstår af sig själf, att landtbruksarbeten och husbällsbestyr fordra lika trägen verksamhet och lika ständig omvårdnad i den nya söm i den gamla världen. Här lika litet som der faller daggen vid middags-tiden eller regnet endast då grödan är väl inbergad. Den lysande arbetslönen inskränker sig till fjerdedelen eller mindre af de utlofvade riksdalerna i amerikanska pappersdollars, hvilka icke betala större förråd af lifvets nödtorfter här än ett lika stort antal riksdaler hemma. Den beprisade jemlikheten upplöser sig vid närmare betrak-

tande till en synvilla, bakom hvilken man med förvåning varseblifver en fullt lika utbildad ståndsskilnad som någonsin i Europa, och stickande så mycket hjertare i ögonen, som penningen utgör enda gränsskilnaden mellan patricier och plebejer. Den öfver sin frihet stolte arbetande amerikanaren, som önskar tala vid sin »jemnlige», den öfver sin frihet stolte kapitalisten, varder icke sällan i nåder förvisad till stallet, för att der afvakta den stund då penningmannen kommer att företaga sin för- eller eftermiddagspromenad i vagn. En dam, som åkande efter två hästar funne sin modehandlare obenägen att hemskicka en rulle band eller annan småsak, den hon värdigats inköpa, skulle ögonblickligen och för alltid undandraga »den råa mannen» sin nådiga »patronisation».

Upptäckten af dessa fakta låter icke vänta på sig, och den tubbade eller förledde emigranten fattar deraf misstroende till landet med allt hvad deruti är. Misstroendet föranleder till hoglöshet, och då hoglösheten hafver aflat, föder den armodet.

De äldre utvandrarne äro derföre pligtige, i sitt adoptivlands ej mindre än i sitt fäderneslands välförstådda intresse, att i det sednare sprida och befordra riktiga och sanningsenliga underrättelser om det förra landet. Varder Skandinavien allmänhet en gång väl varse att äfven här existera kastskilnad, kapitalvälde och monopolier, och att äfven här vedergällningen står i förhållande till arbetet, men att en bördig och otillräckligt befolkad jord, samt ett läge, som rent af framtvingar industriell verksamhet i stor skala, här erbjuder fliten och arbetsskickligheten fördelar, som endast undantagsvis stå att finna i den gamla världen, så afstannar derföre icke utvandringen; men emigranten hitkommer med ögonen öppna för så väl hvad som är honom till gagn som för stötestenarne i hans väg. Låt den sanningen vinna rotfäste i våra landsmäns öfvertygelse, att orden »republik» och »konungadöme» ingalunda utgöra frihetens gradmätare, men att företagsamheten, i hvilken lofelig riktning den än må vända sig, har ett fält öppet i detta land, rikare än annorstädes på jorden; och ingen vågbrytare är dermed satt emot emigrationens böljor, utan tvärt om en helsosam antydning gifven åt öfverflödande kraft och otillfredsställd verksamhetslusta, huru och hvar

utrymme och belöning vänta dem. Men i och med det samma tillintetgöres dock den snöda vinningslust som nu öfver höfvan suger mårgen ur arbetarens eller arbeterskans trötta ben, och göder sig på andras med tårar blandade anletes svett. Låt regering och myndigheter i »Jernbäraland» få en riktig åskådning af skadligheten utaf värfvarens yrke, samt sättet hvar på det bedrifves: och en eller annan af människovärfvarnes klass skall mer än sannolikt undfå sin belöning i skandinaviskt jeru i stället för i amerikanskt guld. Dermed undanrödjes snart de öfrigas jagtifver, och på samma gång den anledning till lidande, klagan, missnöje och olyckor som nu ha sin rot i svikna löften och bedrägliga förespeglingar. Dermed vunnnes jemväl att vår nationalitets här länge åtnjutna goda namn och rykte icke oförtjent nedsattes genom importen af »det-går-än»-damer och annan städernas bottendrägg, som aldrig skulle öfverkommit, derest icke till lockelserna af ett sysslolöst lif lagts erbjudandet af fri resa.

En annan våra här bosatte landsmän åliggande skyldighet är att i möjligaste måtto söka skydda nykomne från emigrant-runnare och dessas rofferier, äfven som mot missförstånd och förluster liggande i försåt för utvandraren, så länge han icke någorlunda hjälpligen är förtrogen med landets språk. Denna skyldighet har på många ställen blifvit aldeles försummad och på andra endast delvis fullgjord. Föreställom oss att på alla ställen der svenska och norska föreningar, sällskaper, klubbar eller andra samfund finnas, dessa gemensamt hvar för sin ort utsåge en eller flere lämpliga personer, som skulle hafva till åliggande att anvisa anländande emigranter säkra och billiga uppehållsplatser, varna dem för personer som veterligen gjort sig skyldige till eller delaktige i plundring af nykomne, öfvervara och anteckna innehållet af öfverenskommelser emellan arbetsgifvare och arbetare som icke förstå hvarandras språk,

samt i öfrigt tillhandagå utvandrare med råd och upplysningar. Stadsstyrelserna här göra ingen svårighet vid att åt ett sålunda utsedt ombud, efter behörig anmälan, utlemna ett polistecken, bjudande respekt öfver allt. Gjordes det derefter allmänt kunnigt att dylika personer voro anstälde, berättigade till förtroende och skyldige att inställa sig å stationer eller landningsplatser för emigranter betjenande, men förbjudne för andra eller emottaga betalning för sina tjänster, så skulle runnareväsendet och dess följe af utpressningar, bedrägerier, stölder och våld finna ringa spelrum öfrigt. Väl skall den intelligente emigranten förstå att hans ärliga och välvilliga landsmän hafva annat göra än att löpa på varfven och i depoterna, derest icke någon särskild skyldighet kallar dem dit, hvaremot vampyrerna, hvilkas sysselsättning är att lefva på andras bekostnad, hafva sitt bästa verksamhetsfält på dessa platser.

Kärleken till våra fäders jord och vår ärorika nation ålägger oss dessa pligters uppfyllande. Aktningen för oss sjelfva och för vårt adoptivland ålägger oss dem. Må vi gripa verket an!»

Den tanke som här är framkastad, om anställandet af redliga och oegennyttiga hjälpare åt de ankommande utvandrarna, förtjenar den största uppmärksamhet, och vi hoppas att den skall blifva tagen i närmare skärskådning af de tidningar som med deltagande omfatta utvandringsfrågan. Då det gamla fosterlandet skulle komma att skörda största vinsten af den människovänliga anordningen, föreställa vi oss att många här i landet skulle vara benägen att lemna ett litet bidrag för befrämjande af det goda ändamålet, men vi stanna för det närvarande vid denna antydning. Uppgörandet af planens detaljer måste ske på ort och ställe; vi önska och hoppas att det vackra förslaget måtte blifva föremål för en internationel öfverläggning mellan de svenska tidningarna på ömse sidor om Atlanten.

Litteratur.

Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnografiska studier af Gustaf v. Düben. Med 1 karta, 8 plancher och 78 träsnitt. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1873. Pris 12 rdr.

Vi kunna icke inom de knappa gränser som stå till vårt förfogande lemna ett så fullständigt begrepp som vi önskade om hvad detta arbete är, och i hvilken betydlig mon kunskapen om en icke oviktig del af vårt samhälle derigenom blifvit befrämjad; vi måste åtnöja oss med att försöka angifva den allmänna beskaffenheten deraf, och hvad en uppmärksam läsare deri förnämligast har att finna. Det är en stor, med minutiös noggranhet utförd monografi, icke egentligen öfver landet, såsom man af titeln kunde föränledas att vänta, utan öfver sjelfva folket, dess karakter, seder, lefnadssätt och samhällsomständigheter, så fullständigt, att på forskningens närvarande ståndpunkt föga eller intet torde vara att dervid tillägga. Författaren är naturforskare, och hans metod är den induktiva, men han utsträcker sin undersökning äfven till sådana områden som eljest anses uteslutande tillhöra historieskrifvaren, språkforskaren och filosofen, och vi kunna icke säga annat än att undersökningen öfver dessa ämnen vinner på att behandlas efter den naturvetenskapliga metoden. Det är eget att se, huru ämnets inneboende intresse så att säga fortfarande eröfrat författaren och fört honom med sig uti en annan riktning än den han synes från början hafva för sig uppgjort. Om anledningen till och uppkomsten af sitt arbete berättar frih. von Düben sjelf, att han för åtta år sedan började förarbeten till en katalog öfver den berömda samlingen af kranier som gjordes af framlidne A. Retzius och efter hans död tillföll Carolinska institutet; efter den uppgjorda planen skulle katalogens början upptaga kranierna, och som detta folk icke på länge blifvit beskrifvet af någon svensk, borde beskrifningen öfver kranierna åtföljas af en kort etnologisk framställning af sjelfva folket. Sedan kranier och skelett voro studerade, började författaren att för den öfriga karakteristiken se sig om i den särdeles rikhaltiga litteraturen, hvarur gjordes utförliga, allt mera växande anteckningar.

Under läsningen af en mängd äldre och nyare, hvarandra ofta motsägende skriftställare vaknade behovet att se sakerna med egna ögon, och frih. v. Düben företog i detta ändamål två särskilda resor till de svenska lappmarkerna, nemligen åren 1868 och 1871, under hvilka han fick tillfälle, icke blott att lära känna lapparne hemma hos sig, uti deras sommarverksamhet uti skog och på fjell, utan äfven att göra bekantskap med en mängd personer, hvilka äro väl hemmastadda med de lappska förhållandena, och hvilkas upplysningar varit honom till stor nytta under fortgången af hans arbeten. Den specielt kranilogiska synpunkten lemnades sålunda naturligt å sido, sannolikt för att behandlas särskildt för sig, och frukten blef det stora och vackra verk vi hafva framför oss, en fullständig och uttömmande sammanfattning af hvad vi för närvarande kunna känna om Lappland, bygd på äldre och nyare vetenskapliga forskningar, sedan de blifvit med den moderna kritikens hjälpmedel sofrade, utförd i ett angenämt, för läsare af alla klasser fattligt språk, samt riktad med talrika och förträffligt utförda illustrationer i träsnitt och stentryck.

Rikedomen af den litteratur som frih. v. Düben förefann för sig är verkligen förvånande och går till baka till mer än 200 år sedan. Man skulle knappast föreställa sig att denna aflägsna landsdel varit föremål äfven för främmande lärdes uppmärksamhet och forskningar. År 1673 utgafs i Frankfurt ett stort verk af den lärde strassburgaren Johannes Scheffer, grundadt på handskrifter, kort förut författade af män sådana som Johan Graan, landshöfding i Öster- och Westerbotten, Rehn, Tor-næus och andra, och hvilka ännu förvaras i vårt kongl. bibliotek. Omkring medlet af sjuttonhundratalet författade Pehr Högrström sin bekanta beskrifning om de under Sveriges krona lydande lappmarkerna, hvilken öfversattes på flere främmande språk, och ungefär samtidigt utgaf dansken Leem åtskilliga skrifter öfver Lappland, hvaribland äfven grammatikor och ordförteckningar. Redan några år förut hade vår store Linné börjat sysselsätta sig med Lapplands växt- och djurverld, hans Flora Laponica utkom

i Amsterdam 1737; i den då nyss stiftade Vetenskapsakademiens handlingar finnas af honom uppsatser »Om renarnas brömskulor i Lappland», »Om lappska limmet», »Tankar om nyttiga växters planterande på de lappska fjellen» o. s. v. Men hufvudarbetet, en dagbok öfver den resa som han redan 1732 företog i en del af lappmarkerna, utkom först 1811 i en engelsk öfversättning under det något konstlade namnet *Lachesis Lapponica*. Under den förra delen af århundradet skrefvo P. Læstadius och Stockfleth dagböcker öfver sina vidlyftiga och långvariga missionsresor i Lappmarken; bland nyare utländska vetenskapsmän som besökt och beskrifvit Lappland finna vi Xavier Marmier, Leopold v. Buch, F. W. v. Schubert, förutom en stor mängd tyska och engelska turister, hvilka lemnat mer eller mindre utförliga skildringar af Lapplands natur och folk. Bland våra finska grannar hafva Elias Lönnrot, Porthan, Rein, Castrén, Sjögren och flere lemnat högst betydande bidrag till språkforskning, mytologi och historia. Norska och danska författare äro såsom man kan vänta särdeles talrika; vi behöfva endast erinra om Keyser, Munch, Friis, Daa, Keilhau, Jensen, Rode, Rosenvinge, Thomsen och andra, hvilka hvar för sig lemnat värdefulla och omfattande undersökningar om lapparnes historiska, språkliga, sociala och administrativa förhållanden. Icke heller saknas det inhemska författare som på de allra sista tiderna gjort Lappland till föremål för populära skildringar, Andersson, Fries, Siljeström m. fl., och C. A. Petterssons upprepade lappska resor för topografiska ändamål hafva gifvit upphof till ett dyrbart planchverk, hvars text dock ty värricke hann att af denne utmärkte man redigeras förr än han borttrycktes af en för tidig död. Den officiella litteraturen är likaledes både vidlyftig och värdefull.

Af dessa rika materialier har frih. v. Düben fritt begagnat sig; han har derigenom åt sitt arbete, ehuru anlagdt efter vetenskaplig metod och utan all estetisk pretension, gifvit en alltid lättläst och underhållande, någon gång särdeles fängslande karakter, i det han för sina speciella beskrifningar utdragit ur sina källskrifter just sådana skildringar som synts honom egnade att på en gång vackrast och sannast belysa det i fråga varande ämnet. Efter sam-

ma grundsats har han valt sina illustrationer; det är ingen enda af dessa vackra och fint utförda träsnitt som icke erinrar oss, att vi hafva icke med artisten utan med den exakta naturforskaren att göra. Antag t. ex. att han vill göra begripligt för oss i hvilken grad renen blir ett tamt djur, hvilket icke är händelsen i samma omfång eller bemärkelse som med våra husdjur. Han berättar då till en början efter sin vörduadsvärde sagesman, den äldrige pastor A. Fjellner i Sorsele, sjelf född lapp och under äfven sina senare mannaår lefvande helt och hållet under lappska förhållanden, huru nomaden för att få sin körren tam och trogen brukar med handen servera honom en blandning af salt och angelika, eller också låter honom smaka urin, hvilken han för saltets skuld förtär med stor begärlighet. Dresseringen går ytterst långsamt, men djuren blifva ändå aldrig fullt att lita på. Vid resor händer det ofta att den mycket tämda körrenen än rusar vildt framåt, än stannar eller kastar sig till baka, och pådrifves han då, så händer någon gång att han blir ond, vänder sig om samt med horn och klöfvar anfaller den resande, hvars enda tillflykt det då är att välta om släden och blifva liggende under den samma, till dess renen mot dess botten uttömt sitt raseri. Det berättas vidare efter Stockfleth, huru som renen stundom, då han köres förbi en stor sten, hoppar upp på denna och derifrån lugut betraktar sin körsven, och efter Bayard Taylor, huru en för en slåde spänd ren stundom rusar fram på de förut åkande och anställer villervalla i karavanan. Derpå följer en beskrifning, äfven efter Stockfleth, på en scen hos lappen Ivar Aslaksen i norska fjellen, då hans båda fullvuxna söner bland den kring tälten sammandrifna hjorden fångade renar med sina *lazzi*, långa kastrep af grantågor med en hornring i ändan. I kanten finna vi två figurer föreställande sådana kastrep, det ena med snaran färdig redan och i ordning att utkastas, det andra sammanrulladt, sådant det bäres i bältet. Är det fråga om att beskrifva Lapplands boställsinrättning, så finna vi en åskädlig framställning af allt hvad dertill hörer, med troget angifvande af sjelfva mätten på tältstommarne. Samma metod följes i allt som rör lappens klädeklätt, beväpning, redskap, husgeråd, fordon och

födoämnen, med för hvarje figur noggrant utsatt skala. Sålunda finnes t. ex. utförligt redogjort för sättet att bereda det skohö hvilket lappen samt den i lappmarkerna vägfärande till stor trefnad och beqvämlighet begagnar i stället för strumpor, och två prydliga afbildningar åskådliggöra jemte noggranna mått denna nödvändighetsvaras olika utseende i olika tillstånd af förädling. Vid hvarje kapitel äro vidfogade större vignetter, hvilka med samma noggrannhet i det enskilda gifva mera omfattande bilder af landskap, huslig inrättning eller persongrupper. Fördelen af ett sådant sätt att gå till väga är ögonskenlig; då bilderna äro fotograferade, erhålla vi en sannfärdig naturalhistoria. Vi hänvisa till den lilla vignetten till fjerde kapitlet, som föreställer en höstflyttning på fjellen. Den föregående högst lifliga beskrifningen är hemtad från P. Læstadius, och illustreras på ett utmärkt sätt af träsnittet, som föreställer en lapp framgående med sin *raido*, det vill här säga file af lastrenar, som äro fästade efter hvarandra med tömmar. I bakgrunden är högfjellet, i förgrunden den flyttande familjen: lappen, bistådd af sin trogna spetshund, leder det hela, flyttningssgodset är packadt i »kontar» och »kisor», om hvilka husgeråd vi i det föregående erhållit noggrann kännedom, och närmast efter hunden följer husmodern, som i en »komse» bär sitt lilla barn på ryggen.

I de sex första kapitlen äro skildrade Lapplands naturbeskaffenhet, folkets lefnadsätt och vandringar, renen, detta märkvärdiga djur, som nästan kan kallas taflans hufvudfigur, lappen i det fria, hans gång, båtfärder och åkning, kåtan, dess bygnad och inredning, samt familjens sysselsättningar i hemmet, deras föda och klädedrägt. Efter denna omständliga *mise en scène* kommer författaren i sjunde kapitlet till skildringen af lapparnes fysiska egenskaper. Man känner Linnés diagnos af lappen: »liten kropp, svarta korta raka hår, ögonens irides svartaktiga». Karakteristiken är riktig om ock knapphändig: af de män författaren mått är medellängden 5 fot och litet deröfver, qvinnorna något mindre. Det finnes dock undantag, med en längd t. o. m. öfver 6 fot, der lapptypen är ögonskenlig; äfven dverggar finnas, ehuru sällsynta. Lapparne synas i allmänhet mindre än de äro, emedan de icke hafva klackar under sina

skor och bära långa kläder; de gå också för det mesta något lutande, sannolikt af vanan att bära bördor på ryggen. Kroppen är eljest väl proportionerad, dock benen något korta i förhållande till bålen, benets och vadens muskler förträffligt utvecklade genom frånvaron af de onaturliga styltor som civiliserade menniskor bära under sina hälar. Hudfärgen är af naturen ljus; man finner i ungdomen liflig rodnad på kinderna och i allmänhet klar hy. Vid framskriden ålder blir ansigtsfärgen brungrå, icke blott af smuts, såsom man velat påstå, utan framför allt af kontrasten mellan den öfverhettade och rökfyllda atmosfären inom hus och de bistra fjellvindarne utanföre. Håret är i allmänhet mörkt, rakt och stripigt, men författaren har dock äfven sett hufvud med linfärg, samt genom alla variationer af rödt, gult, brunt till brungrått och gråsvart. Grått hår och skallighet äro sällsynta; skäggväxten är svag, men någon gång kan man se ganska vördnadsbjudande skägg. Kroppens utveckling är för det mesta späd; barnen äro ofta frodiga och feta, men det goda hullet försvinner under utvecklingen, hvilket väl beror på frånvaron af stärkelse i den animaliska födan. Män och ynglingar äro så magra att muskler, senor och ben skimra tydligt igenom, qvinnorna mera slappa i hullet och med någon antydning till fettbildning: egentlig fettma följer här såsom annorstädes af vällefnad och superi. Ansigtstrycket är godt, fryntligt och barnsligt, med en viss prägel af melankoli, i följd af ögonbrynnens hopdragning, hvilken åter är en följd af ansträngningen att se saker på långa afstand och saknaden af skärm på hufvudbonaden. Rösten är för det mesta pipig och gnällande, tonen tunn och klanglös, händer och fötter äro i allmänhet små, ehuru de senare påklädda synas stora, »emedan benen till följe af byxornas trånghet synas smala, der de lika som pipskaft ur stora masurhufvuden sticka upp ur de uppstoppade skorna». Såsom vi förut nämt, blir benbyggnadens och hufvudskälens bildning föremål för framställning annorstädes, och det erinras blott i förbigående att lapparne genom formen af sin kraniebildning tillhöra den folkgrupp hvilken af Anders Retzius blifvit kallad Gentes brachycephali orthognathi, d. v. s. korthöfdade folk med raka ansigten, ehuru tandrader och käkar

icke sällan äro ganska starkt framstående. Hufvudskälens längd förhåller sig till dess bredd i allmänhet såsom 100: 83, och kranietns inre rymd är i medeltal 1,321 kubikcentimeter eller 87,328 kubikverktum. Af hufvudskälens form och lappkranietns mått, hvarigenom dessa skiljas från alla andra kranier som författaren sett, anser han sig kunna med bestämdhet beteckna folket såsom en särskild race.

Alla som skrivit om lapparne prisa enstämigt deras goda helsa. Redan Linné omnämner i det förut omnämnda arbetet Lachesis, att han fann sig särdeles väl af vistelsen på fjellen, och han tillägger: »jag är öfvertygad att de som kunna företaga en resa till detta uppland skulle hafva fullt så stor nytta af att komma hit och dricka snövattnen som att besöka mineralkällor, synnerligen sådana som äro belägna å låga, källriga och dimmiga platser.» Författaren vederlägger, såsom det synes oss med ganska goda skäl, den gängse föreställningen att lappen för sina renars skuld har behöf att under någon del af sommaren komma ned till hafvet, men för lappens egen räkning synes det vara aldeles afgjort att han finner sig bättre uti den friska, upplifvande fjellluften än på hafskusten. Under sommarfärden 1868 hörde författaren en lapp som nyss återkommit från norska kusten utbrista: »Gud ske lof att man åter får andas en ren luft; der nere var det så quaft att man knapt kunde andas, och luften så tjock som i en full och stängd kåta.» De akuta sjukdomarne äro sällsynta, och under hela fyra månaders vistelse bland lapparne såg förf. ingen enda sådan sjukdom. Folket dör derföre vanligen antingen såsom späda barn eller i ganska hög ålderdom, och dödsfallen i medelåldern härröra vanligen af olycksfall. Orsaken till detta lyckliga förhållande sätter Linné i luftens ytterliga renhet, matens omsorgsfulla kokning och dess förtärande kall, vattnets godhet, folkets måttlighet och sakvaden af spirituösa drycker. Luftens sunda beskaffenhet anses vara att söka uti dess frihet från mikroskopiska plantor och djur; våra Spetsbergsresande hafva anmärkt samma sak under deras vistelse i den höga norden, och om vi icke minnas orätt har prof. Nordenkiöld t. o. m. en gång föreslagit inrättande på Spetsbergen af en helsovårdsanstalt för

lungsigtiga. Bröstsjukdomar äro nemligen i dessa höga breddgrader alldeles okända.

Lapparne äro i allmänhet mycket gästfria och umgängsamma, och deras språksamhet gränsar till det otroliga. Lappen är af naturen humorist och ger liksom den svenska alimogen i allmänhet gerna qvicka och dräpande svar. Deras sällskapsförströelser bestå i kortspel, till hvilka de på Högströms tid sjelfva förfärdigade korten af furubark, målad med renblod och sot, brottningar och kämpalekar, sång, dans och t. o. m. ett slags dramatiska föreställningar. »Vid ett gladt samqväm med bräuvin», säger P. Læstadius, »utgjuter hvar och en sina känslor i sång, den ena faller ofta den andra om halsen, så hålla de hvarandra omfamnade, ofta länge, tala och svara hvarandra med sång, gråta understundom af sorg eller glädje, eller båda blandade.» Lapparne stå i allmänhet på en ganska hög sedlig ståndpunkt, ehuru umgänget mellan ungdomen af begge könen är särdeles obesväradt. Lappen är strängt sparsam, t. o. m. snål, och han älskar att i silfver nedlägga sitt öfverskott. Fordom brukades allmänt att nedgräva dessa skatter, hvilket ännu lär vara seden i somliga trakter, men förnuftigare ekonomiska vanor börja sträcka sig äfven hit, och den för nomadernas väl ifrande kapten H. A. Widmark har på senare tider lyckats förmå många af dem att insätta sina penningar i bankerna. Ärlighet är en af deras högsta dygder, må hända redan derföre att den är en absolut nödvändighet; de hafva inga fasta murar, inga cyrkfria läs, inga kassakistor; när de antråda sina färder lemna de sina förnödenheter antingen i ostängda kåtor och s. k. visten, eller upphängda på afqvistade björkstammar i fria luften. Stölder äro sällsynta, dock med undantag af rentjufnad, som är vanlig nog. Lappen, ehuru sjelfrådig och envis, är i grunden godmodig, men då affekten eller ruset sätter honom i jäsnung, blir han vild och tillgriper ofta knifven. Han är dock till ytterlighet lättkrämd och kan liksom ett barn råka i en plötslig förskräckelse för de simplaste saker som han icke begriper. Qvinnorna åtnjuta hos lapparne ett högt anseende, och ehuru giftermålen i allmänhet uppgöras såsom en köpmansaffär, behandlas hustrurna med utmärkt vänlighet liksom barnen. Sitt omdöme om lapparnes karakter sammanfattar frih. v. Düben så-

lunda: »Mig hafva de förefallit såsom barnsliga vildar, med denna naiva blandning af godhet och elakhet, enfald och knipslughet, känslighet och råhet, maklighet och uppbrusning, som i allmänhet utmärker detta meusklighetens ursprungliga tillstånd.»

Åt den lapska religionen och mytologien — ty kristendomen är här, såsom man lätt kan föreställa sig, ännu rikt uppblandad med vidskepelse — har författaren egnat ett par ganska intressanta kapitel. Ämnet är emellertid så vidlyftigt att vi här endast kunna löst antyda några af de mest i ögonen fallande dragen. Gudomligheterna sönderfalla i fyra klasser: de öfverhimmelska, himmelska, underhimmelska och underjordiska, hvartill kommer en särskild afdelning, inneslutande Thor, sannolikt lånad från den nordiska mytologien, »Storjunkaren», Seiter, Zuoloherra m. fl. samt en del demoner eller personifierade naturmakter. Ett särskildt föremål för dyrkan är solen, *Peive*, hvars släkt ännu blomstrar bland lapparne. Af de underjordiska makterna bilda de tre s. k. »akkorna» en särskild afdelning; de voro symboler för all fruktsamhet både hos djur och människor, hvarföre de af lapparne ansågos såsom stora och mäktiga gudinnor. Namnet »storjunkare» är taget från norskan, emedan såsom Rehn berättar normännen af äldre kallade sina landshöfdingar junkare; »allt så kalla lapparne sina afgudar storjunkare, som äro större än andra landshöfdingar, efter de hålla dem för Guds junkare eller ståhållare.» Storjunkarne äro liksom seiterne stenbilder, som hafva liknelse af människor eller djur, någon gång äfven trästubbar. Författaren meddelar några afbildningar af sådana seiter; de äro i allmänhet små, af naturen ovanligt tillformade stenbitar, åt hvilka någon gång kanske också människohanden gifvit en ytterligare försköning. Åt sådana bilder offras i tysthet ännu i dag; de äro ett slags skydds- eller gräns-gudar, och ställena der de äro uppresta omgifvas af en viss helgd: vuxna qvinnor äro strängt förbjudna att nalkas dem. Den lapska schamanismen, som utöfvas af trollmän eller s. k. nåider medelst den bekanta spåtrumman, anser författaren icke ursprunglig utan från de nordasiatiska grannarne inympad på lapparnes gudalära.

I det följande kapitlet kommer författaren till språket och dess inflytande på ett folks etnologiska ställning. Castrén har uti in-

ledningen till sina etnologiska föreläsningar på ett nog ensidigt sätt protesterat mot naturvetenskapernas anspråk på att hafva något att säga rörande folkens härledning och släktskap, hvarom han förmenade att anatomi och fysiologi för närvarande icke hade något att upplysa, utan att språkforskningen måste i främsta rummet fälla utslaget och dernäst kändedomen om religion, samhällsskick, seder, bruk o. s. v. Såsom sjelf naturforskare och läkare, samt efter det nya uppslag som Nilsson och Anders Retzius gifvit åt den antropologiska vetenskapen, var det klart att författaren måste uppträda mot denna åsigt. Han erkänner att i en fullständig skildring af människan ingår också framställningen af hennes språk, men i första rummet har antropologien att hålla sig till de karakterer som jemförelsevis äga oföränderlighet och fasthet. Efter mera än fyra årtusenden bevara de stora forutidsfolken fullkomligt samma anletsdrag och öfriga fysiska egenheter, såsom man finner af skildringarna på Egyptens gamla minnesmärken och mumierna i dess grafvar; språken deremot vexla inom jemförelsevis ganska korta tider, icke blott på det sätt att de under den fortgående andliga utvecklingen omskas, utan äfven derigenom att vissa folk med en lägre bildningsgrad helt och hållet bortlägga sitt eget tungomål och låna ett af högre civiliserade grannar. Sålunda tala negererna på Haiti franska och negererna i Liberia engelska, med nästan fullständig glömska af sina egna språk. När frankerna under två århundraden varit herrar i Gallien, som förut var civiliseradt af romarne, hade de glömt sitt eget språk och talade sina slafvars; det samma gjorde normanderne efter knapt hundraårig bösättning i Frankrike. På de britiska öarne hade anglosaxerna till Wales och de skotska högländerna undanträngt de ursprungliga celtiska språken, och när normanderne några århundraden derefter eröfrade England, kunde de, trots verkliga utrotningskrig och en genomgående förändring af hela folkets seder och bruk, icke införa franska språket. Vi förmoda dock att författaren icke nekar språkets stora etnografiska betydelse i alla de fall der ingen bevislig vexling varit en följd af eröfring, såsom i afseende på de stora indoeuropeiska och semitiska folkstammarne. Lapskan hör till de s. k. agglutinerade språken och står till sin utveckling

således mellan de enstaviga och flekterade; förändringarna ske icke genom böjningar utan genom efterfogade ändelser och stafvelser. Huru långt en sådan ordbildning kan fortgå inses deraf att utaf ett enda ord, *tjuouk*, som betyder ljus, på sådant sätt uppstått 131 verb; 163 substantiv utom adverb och öfriga ordklasser, till sammans 465 variationer, de flesta med olika, många med hvarandra aldeles motsatta betydelse. Lapskan hör i följd af dessa egenheter till den stora ugriska eller uralaltaiska språkstammen, af hvilken turkiskan, ungerskan, samojediskan, finskan och flere andra språk äro medlemmar. Det är på grund af denna språklikhet som Castrén och andra filologer ansett lapparne beslägtade med finnarne och deras stamförvandter, men hela deras fysiska bildning visar att någon sådan släktenskap icke i verkligheten finnes: språklikheten ådagalägger endast att de länge varit i beröring med hvarandra eller öst ur samma källa. Liksom lapparne för sin första civilisation hemtat uttryck från finnarne, så hafva de för sin ytterligare odling lånat termer från svenskan och norskan. Lapskan har liksom de flesta språk på samma låga bildningsgrad en oändlig rikedom af ord och beteckningar för nuanser af släktbegrepp, hvilka i högre odlade språk uttryckas genom tillagda egenskapsord, under det att det allmännare släktbegreppet saknas. Så kunna vildarne i Nord-Amerika i ett enda ord uttrycka ett stort, löfrik, eller ett kort och knotigt träd, o. s. v., men de kunna icke i ett ord uttrycka själva begreppet träd. Således finnes äfven i lapskan för renen en massa af benämningar, särskilda termer för renkon, om hon föder tidigt eller sent, har lefvande kalv, mistat eller öfvergifvit den, är för tillfället eller fortfarande ofruktosam o. s. v. Eget är deremot saknaden af egna uttryck för tamhet och för mjök: lappen synes således hafva känt renen långt innan han lärt att tämja honom och derefter hafva använt honom till last- och slagtdjur, utan att ännu förstå att tillgodogöra hans mjök.

I ett följande kapitel har frih. v. Düben sammanställt äldre främmande författares uppgifter om lapparne, ända från Tacitus fram genom medeltidens skriftställare, geografen från Ravenna, Guido, Alfred af England i hans ypperliga bearbetning af Orosius världshistoria, Adamus Bremensis, Saxo

Grammaticus o. s. v.; hans kritik af dessa texter är fyndig och skarpsinnig. Resultatet af hans omfattande undersökningar är att lapparne icke, såsom hittills blifvit antaget, varit den skandinaviska nordens urinvånare, eller att det var dem som den fornnordiska sagan velat beteckna med sina dvergar. Inga historiska vittnesbörd intyga att folket haft någon större utbredning i mellersta eller södra delen af landet. De hafva på en tid då de endast kände ben och stenredskap, sannolikt endast de förra, norr om Bottenhafvet invandrat i landets nordligaste delar; de medförde inga andra husdjur än hunden och förmodligen äfven renen; från dessa sina första bostäder ströfvade de, sannolikt först sedan de lärt känna bruket af metaller, ned till landet omkring 61:sta breddgraden, d. v. s. höjden af Gestrikland, Dalarne och norra Vermland. Till norden hafva de sannolikt kommit ifrån Altaitrakten: »från öster hafva vi kommit, till öster vilja vi fara», är ett uttryck som ofta lärers förekomma i lapska sånger. Hvilka händelser drifvit dem från deras första hem, är deremot en fråga, hvilken sannolikt ingen historisk utredning lærer kunna besvara. Man kan tänka sig att finnar och lappar sammanträffat någonstädes i grannskapet af deras nu varande hem, samt att den starkare finska stammen trängt den svagare lapska före sig och påtryckt honom sitt språk, liksom en del af sina tänkesätt och religiösa föreställningar; en annan möjlighet är att båda folken jemte flere andra, ungrare, turkar o. s. v. tillhört något större, östligt, länge sammanhängande välde i Altaitrakten, från hvilket gamla sammanhang de ännu bibehålla vissa gemensamheter, samt att lapparne, frivilligt utvandrande eller vikande för någon mäktigare stams påtryckning, före finnarne tagit vägen mot nordvest och följaktligen i följd af sitt ursprungliga nomadlif från början vistats nordligare än dessa. Kommer då frågan huru länge lapparne vistats i nordn; ingen tradition eller historia säger oss något derom, men några fakta antyda att de funnits här ganska länge. Granskar man först deras språkförråd, så finnes att de hafva en stor mängd ord för berg, is, köld och snö, men få eller inga som tyda på bekantskapen med sydligare nejder och en blidare natur: de måste således under många århundraden hafva vistats i sina närvarande omgifningar. Men der-

till kommer en annan omständighet, på hvilken författarens uppmärksamhet fästes först under hans sista besök i Lappland. Redan äldre författare omtala rester af stora furuträd i trakter der nu mera icke ens någon buskvegetation förekommer; hans lapska vänner hade sjelfva sett stora tallrötter inbäddade i mosstufvor på ställen der nu mera icke ens vide växer. Allt detta häntyder på en tid då vegetationen haft en långt större utbredning i Lappmarken och gått vida längre upp på fjellen än nu, men saken får en större betydelse, då man erfar att i samma trakter der nu mera aldrig någon lapp bor eller kan bo, i anseende till saknaden af bränsle och renbete, funnits gamla tomtplatser och lemningar efter eldstäder. Huru lång tid som åtgått att tillbakatränga barrträdsvegetationen till dess nu varande gränser kan naturligtvis icke med visshet afgöras, men författaren antager att lapparnes vistelse här går till baka ett godt stycke bortom början af vår tideräkning, samt att deras hitkomst kanske står i samband med de stora folkrörelserna mellan 700 och 400 före Kristi födelse, då skyterna tumlade om i mellersta och östliga Ryssland; »möjligen är det för dem lapparnes vestra förtropp gått in på Skandinavien, och från den tiden de kalla sina fiender *tjudeh*.»

Från åttahundratalet efter vår tideräkning kunna vi temligen väl följa lapparnes historia, och af de data som här framläggas drager författaren den slutsatsen, hvilken han också antydt uti några artiklar i Svensk Tidskrift, att talet om lapparnes utdöende samt det skimmer man sökt att kasta öfver dem såsom en försvinnande folkrace endast är en fördom. Af de statistiska tabellerna för hela lapska befolkningen från ett halft århundrade till baka visar sig verkligen en icke obetydlig tillökning, motsvarande från 1830 till 1870, då antalet var 6,702, en tillväxt af omkring 1,000 personer eller $\frac{1}{2}$ procent om året. I Norge är denna tillväxt ännu större, och 1865 utgjorde hela summan 17,178, hvaraf dock 15,701 äro bofasta. Enligt uppgifter och beräkningar öfver renarnes antal i de svenska lappmarkerna, med undantag af Jemtland, vid början af 1600:talet skulle det då icke hafva

uppgått högre än till 23,100. Talet är nog lågt, säger författaren, ty man var då säkerligen lika angelägen som nu att bedraga. Men äfven om man multiplicerar med 3 eller 4, så finner man ännu en vacker tillökning, ty 1848 beräknades renantalet i de nordligaste svenska lappmarkerna till 87,700, 1865 till 110,000 och 1870 till 121,000. I de södra socknarne äro emellertid renhjordarne stadda uti en fortgående förminskning. Hela renantalet för Sverige 1870 uppgafs till 220,800 samt i Norge ungefär samtidigt 101,768. För både Sverige, Norge, Finland och Ryssland antager frih. v. Düben lapparne i närvarande stund i rundt tal utgöra omkring 30,000 individer, med ungefär 400,000 renar.

Det sista kapitlet i boken är författadt af H. A. Widmark och behandlar utom Lappmarkernas natur och nybyggareväsendets uppkomst en stor mängd af de frågor som för närvarande stå på dagordningen, såsom tvisterna mellan lappar och nybyggare om jagt och fiske, gräs-, hö- och skogsvård, äfven som deras sommarvandringar till Norge, hvarom såsom bekant underhandlingar pågått mellan statsmakterna i de båda brödrarikena. Denne författare behandlar derefter flere ämnen som nära sammanhänga med den lapska stammens väl eller ve, såsom om dryckenskapen, skolväsendet, möjligheterna för landets uppodling och en utvidgad boskapsskötsel, skogens afverkning och utsigterna för en ytterligare förökning af renhjordarne. Han kommer till den slutsatsen att lapparnes välstånd på senare tiden betydligt tilltagit i norra delarne af Lappland, på samma gång som denna nomadstams tillvaro och verksamhet blir af större och större betydelse för de fasta inbyggarne. Summan af hans framställning är »att lapska folket såsom nomadfolk har framtid för sig, att denna framtid nu mera står i en ljusare dager än för årtionden till baka, samt att denna folkstam hädanefter som hittills skall bibehålla sig i alla Sveriges lappmarker, och såsom fjell-lappar i norra delen deraf föröka och utveckla sig till en för dessa nordliga trakter allt vigtigare och nyttigare del af fäderneslandets befolkning.»

Strödda underrättelser.

Om acklimatisering. De lefvande varelsernas fördelning på vår jord beror bland andra bestämmande orsaker i främsta rummet af klimatet. Till hvarje klimatisk zon höra särskilda mennisko-, djur- och växtformer, och växt- och djurgeografien sysselsätter sig med bestämningar och begränsningar af faunor och floror, hvilka på detta sätt låta betrakta sig såsom ett sammanhörande helt. Gränserna för dessa provinser äro emellertid hvarken skarpt uppdragna eller ens de samma för alla djur och växter som tillhöra en provins. Hvarje art eller species har sin bestämda lag för utbredning. Under det att somliga blott förekomma inom mycket trånga gränser, hvilka de under inga vilkor öfverskrida, utbreda sig andra öfver ganska betydliga sträckor. Sedan urminnes tider har människan känt behof att utvidga gränserna för sina boningsorter och söka sig nya under andra himmelsstreck, samt att från främmande klimat tillägna sig sådana djur och växter som på något sätt kunde vara henne till nytta. Detta vänjande vid ett annat klimat än det ursprungliga är det som man kallar acklimatisering, hvilken dock alltid endast kan ske efter en viss strid, och med olika lätthet för olika arter. Ju större en arts ursprungliga område är, dess lättare är äfven striden, dess lindrigare de flyttningssjukdomar som aldrig uteblifva, och i hvilka en viss procent af invandrarne ovilkorligen går under. Ju långsammare och mera småningom omplanteringen försiggår, dess omärkligare passerar acklimatiseringsperioden. Det är vidare otvifvelaktigt att de förändrade livsvilkoren åstadkomma vissa förändringar i sjelfva de acklimatiserade arterna, hvilka dock i allmänhet äro vida mindre betydande än sådana som frambringas genom generationsföljden och andra bestämmande orsaker. Sålunda märker man att de européer som utvandra till Amerika efter några generationer få sträff hår, smal och lång hals, skranglig kropp och sålunda blifva akta *yankees*; att husdjuren undergå förändringar, särdeles i afseende på öronens ställning samt hårets beskaffenhet och färg, hvilket i synnerhet är förhållandet med fårens ull; att rösten förändrar sig, såsom hundens skall, foglarnes läten o. s. v.; samt

att äfven sjelfva kroppsstorleken tager inflytande af flyttningen, nemligen på det sättet att arterna blifva mindre och svagare på gränserna af utbredningsområdet än i dess medelpunkt.

Man har påstått att människan har den största lättheten för acklimatisering och är i stånd att känna sig lika väl hemma under tropikernas glödande sol som bland polartrakternas ismassor. Vi tala nu icke om den motsatta erfarenhet som blifvit vunen under våra nordpolsexpeditioner, och de norska fångstmännens sorgliga öde förra året på Spetsbergen, hvilka dukade under icke för köld och brist på lifsmedel utan för frånvaron af solljuset och oförmågan att finna sig till rätta under de ovana förhållandena. Men de nya statistiska undersökningarna, i synnerhet Boudin's, hafva i skarpaste motsats mot detta autagande visat, att det samma gäller om menniskoracerna som om de särskilda djurarterna, att de äro inskränkta till sina bestämda klimat, och att de under andra måste uti en följd af generationer ovilkorligen gå under, om icke ständigt fortsatta invandringar ersatte förlusterna och de infödde genom sitt arbete underhölle de invandrade. Det gäller såsom en lag för den norra jordhalvan, att den hvita racen icke en gång i Amerika kan lifnära sig med åkerbruk och boskapskötsel utan endast kan existera såsom en af andra betjenad och underhållen kast; att vidare acklimatiseringen går lättare mot norden än mot södern, hvilket också är naturligt, emedan menniskorna genom ändamålsenlig inrättning i afseende på boning, föda och beklädnad bättre kunna skydda sig mot kölden än mot hettan, ehuru äfven denna omflyttning har sina gränser, så att till exempel negrer i nordliga länder utdö lika fort som européer i sydligare nejder. Endast judarna äro en privilegierad stam, som öfver allt låter acklimatisera sig. Utgången beror med menniskorna som med husdjuren väsentligen derpå att färre barn födas än individer dö, och så är efter några generationer hela stammen utrotad, om den icke annorstädes ifrån uppriskas genom oafbruten invandring. Annorlunda synes det förhålla sig med den södra hemisferen, så att till exempel europén i Nya Holland

fortplantar sig med samma lätthet som i Europa; dock äro de statistiska data ännu icke så fullständiga att de tillåta att draga några säkra slutsatser. Om således människan är kosmopolit, just derföre att menskligheten består af en mängd ursprungliga racer, så äro racerna icke kosmopoliter, emedan deras existens är temligen regelbundet inskränkt till ett och samma luftstreck. Till och med genom det konstlade lefnadssätt hvarigenom människan till en viss grad kan undandraga sig yttre inflytelser och skapa sig sådana lefnadsvilkor som komma nära dem i hennes ursprungliga fädernesland, förmår den europeiska racen, då man icke talar om enskilda undantag, sällan att från den tempererade zonen acklimatisera sig i tropiktrakterna. Deremot komma de blandade eller halfracerna, som uppstå genom invandrarne äktenskap med urinvänarne, ganska väl ut, åtminstone i vissa länder, såsom Mexico, Brasilien, Nya Spanien, hvilket emellertid naturligtvis förutsätter att det redan finnes infödda människoracer.

(Slut n. g.)

Utrotning af åkerrottor. Baierska regeringen har offentliggjort ett officiellt utlåtande rörande rottgift, som torde hafva intresse för våra landtmän. Vi anmärka dervid att på de flesta tyska apoteken säljes under namn af »giftkorn» under vissa försigtighetsmått ett preparat för dödande af möss och rottor. Würtembergs regering har gifvit särskilda föreskrifter för giftkornens beredning men uttryckligen förbjudit deras utläggande på marken. Dessa giftkorn hafva emellertid visat sig odugliga, emedan den stryknulösning som begagnas till indränkning af spanmålskorn, hampfrö o. s. v. icke genomträngt frukten, och den strykninyta som stannar utan på kornet lätt afrifves mot andra korn. Af denna anledning hafva strykninkornen kommit i misskredit, och man har i stället börjat dränka sädeskornen i en alkalisk arseniklösning, hvarefter man färgar dem röda med fuchsin innan de torkas. Bättre än de förgiftade sädeskornen har man funnit en i form af piller tillredd blandning af en del arsenik, 12 delar mjöl och 2 delar brun sirup, en aurrättning som med stor begärlighet förtäres af rottorna. Skall gifvet begagnas på marken, är det för att

skydda vildbråd och foglar nödvändigt att det instickes i rotthålen, hvarefter dessa tilltrampas. Men har åkerrottan spridit sig i någon högre grad, såsom förhållandet synes vara i vissa delar af Tyskland, och vill man utrota henne genom giftutläggning, så får detta endast ske dergenom att myndigheterna under sin uppsigt anförd den åt tillförlitliga personer, som planmessigt utlägga gifvet på samtliga till ett område hörande egor och noga tillse att de befarade vådorna undvikas. Det har genom erfarenheten visat sig möjligt att på detta sätt inom ganska kort tid befria ganska vidsträckt egor från åkerrottornas härjningar, och begagnas dertill arsenikpiller, är kostnaden en ren obetydlighet.

Folktiltväxt och folkförödelse i Amerika. Den 20 sisl. maj landsattes ensamt i Newyork 8,880 invandrare, dagen derpå 5,000, de mesta från Holland och Tyskland; en enda ångbåt från Liverpool medförde 1500. Men så är spillningen af människolif också lika oerbörd; för att endast fästa oss vid dem som förlora lifvet genom jernvägsolyckor, eller rättare sagdt genom trafikpersonalens exempellösa slarf, så räknades i Förenta staterna från den 1 april 1872 till den 1 april 1873 *nio hundra åttiofem* olyckshändelser på jernvägar, hvilka kostade 350 människor lifvet, för att icke tala om de 1,164 personer som blifvit mer eller mindre illa skadade.

Anmälan.

Preenumeration å **Samtiden** kan ske på alla postanstalter i riket äfven som i bokhandeln, samt i Stockholm på tidningsutdelningsställena. Priset för helt år 10 rdr, för halft år 5 rdr 50 öre, och för fjerdedels år 3 rdr, *postbefordringsafgiften till landsorten inberäknad.*

Innehåll:

Röster från Amerika om utvandringen . . .	Sid. 593.
Litteratur:	
Om Lappland och lapparne, af G. v.	600.
Düben	
Strödda underrättelser:	
Om acklimatisering, m. m.	607.

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1873.